

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
КАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

С. Г. Шклярук

Ринки фінансових послуг

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

С. Г. ШКЛЯРУК

**РИНКИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ:
ТЕОРІЯ, МЕТОДИ, ІНСТРУМЕНТИ
ТА ПРАКТИКА**

Навчальний посібник

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2016

Рецензенти: *В. І. Піла*, д-р екон. наук, проф. кафедри
банківської справи і страхової діяльності
ІМЕФ МАУП

А. Ф. Гончар, д-р екон. наук, проф.

І. І. Дахно, д-р екон. наук, проф., зав. кафедри
міжнародної економіки МАУП

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії
управління персоналом (протокол № 1 від 27.01.16)*

Шклярук С. Г.

Ринки фінансових послуг: теорія, методи, інструменти та практика: навч. посіб. / С. Г. Шклярук. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. — 528 с. — Бібліогр. наприкінці розд.

ISBN 978-617-02-0232-1

У навчальному посібнику значна увага приділена інструментам надання фінансових послуг фінансовим установам — учасникам ринків фінансових послуг, а також практиці надання фінансових послуг й основним чинникам, що впливають на ефективність їх надання.

Посібник буде корисним студентам, викладачам, науковим працівникам і всім тим, хто надає і отримує фінансові послуги.

© С. Г. Шклярук, 2016

© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2016

© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2016

ISBN 978-617-02-0232-1

ВСТУП	7
Розділ 1. ПОНЯТТЯ “РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ” ТА “ФІНАНСОВА ПОСЛУГА”. ОСНОВНІ УЧАСНИКИ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКИ	8
1.1. Поняття “фінансова послуга” і види фінансових послуг	8
1.2. Учасники ринків фінансового посередництва.....	11
1.3. Способи винагороди фінансових посередників за їхні послуги	21
1.4. Законодавче регулювання ринків фінансових послуг в Україні.....	22
Питання для самоконтролю	23
Література.....	24
Розділ 2. ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	27
2.1. Поняття “фінансовий актив” та “фінансовий інструмент”	27
2.2. Види фінансових інструментів, які використовуються для надання фінансових послуг	28
Питання для самоконтролю	78
Контрольні завдання.....	80
Література.....	82
Розділ 3. ОСНОВИ ПРОЦЕНТНИХ СТАВОК ТА ЇХ РІЛЬ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	85
3.1. Поняття “процентна ставка” та її види.....	85
3.2. Концепція доходу та його види	85
3.3. Вартість грошей у часі: майбутня і поточна вартість.....	89
3.4. Вимірювання доходу	96
3.5. Реальні і номінальні процентні ставки	98
3.6. Криві попиту та пропозиції. Ринкова рівновага.....	99
3.7. Ризикова і строкова структура процентних ставок.....	101
Питання для самоконтролю	102
Контрольні завдання.....	103
Література.....	107

Розділ 4. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ СУЧАСНИХ БАНКІВСЬКИХ	
УСТАНОВ	108
4.1. Види банківських послуг	108
4.2. Кредитні послуги, як основа банківського бізнесу	113
4.3. Ощадно-депозитні послуги, як механізм забезпечення банківських установ фінансовими ресурсами	143
4.4. Трастові банківські послуги	145
4.5. Лізингові послуги банків	153
4.6. Факторингові банківські послуги	154
4.7. Форфейтингові банківські послуги	155
4.8. Інші банківські послуги і тенденції їх розвитку	155
Питання для самоконтролю	158
Контрольні завдання	159
Література	161
Розділ 5. ПОСЛУГИ ВАЛЮТНОГО РИНКУ	164
5.1. Ринок валютних послуг: поняття, призначення, функції, механізм функціонування	164
5.2. Обмінний валютний курс: поняття, види, визначення	166
5.3. Основні інструменти ринків валютних послуг	173
5.4. Основні послуги валютного ринку та їх характеристики	174
5.5. Ризики валютних послуг і способи їх зменшення	183
Питання для самоконтролю	191
Контрольні завдання	192
Література	193
Розділ 6. ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ МІЖНАРОДНИХ	
ФІНАНСОВИХ РИНКІВ	195
6.1. Роль світової фінансової системи — її функції і складові	195
6.2. Ринки єврокредитів і євровалют та їх послуги	197
6.3. Міжнародний ринок капіталів: поняття, основні інструменти	207
6.4. Ринок іноземних валют <i>FOREX (FX)</i>	212
6.5. Міжнародні інформаційні, платіжно-розрахункові і ділінгові системи надання фінансових послуг	216
Питання для самоконтролю	219
Контрольні завдання	220
Література	221
Розділ 7. ПОСЛУГИ З ФІНАНСУВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	223
7.1. Послуги з міжнародних платежів і розрахунків при зовнішній торгівлі	223

7.2. Способи та інструменти фінансування зовнішньої торгівлі	225
Питання для самоконтролю	245
Контрольні завдання.....	247
Література.....	249
Розділ 8. ПОСЛУГИ СТРАХОВОГО РИНКУ	252
8.1. Структура, учасники та інструменти страхового ринку	252
8.2. Практика страхових послуг в США.....	256
8.3. Страхові компанії і послуги в Україні.....	265
8.4. Непрямі страхові посередники та їх послуги	275
8.5. Інструменти державного регулювання ринку страхових послуг в Україні	278
Питання для самоконтролю	278
Література.....	280
Розділ 9. ПОСЛУГИ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ	282
9.1. Зарубіжний досвід пенсійного забезпечення.....	282
9.2. Організація пенсійного забезпечення і пенсійних послуг в Україні	298
Питання для самоконтролю	312
Контрольні завдання.....	314
Література.....	314
Розділ 10. ПОСЛУГИ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ.....	316
10.1. Розвиток теорії інвестування.....	316
10.2. Теорія інвестиційного портфеля.....	324
10.3. Учасники інвестиційного процесу і їх послуги.....	332
10.4. Фінансові послуги фондового ринку	350
Питання для самоконтролю	366
Контрольні завдання.....	367
Література.....	368
Розділ 11. РИНОК ЛІЗИНГОВИХ ПОСЛУГ	371
11.1. Практика розвитку лізингових послуг у країнах світу	371
11.2. Лізингові послуги в Україні.....	405
Питання для самоконтролю	424
Контрольні завдання.....	425
Література.....	426
Розділ 12. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	429

12.1. Основні джерела інформаційного забезпечення ринків фінансових послуг	429
12.2. Фундаментальний аналіз фінансових ринків і використання отриманої інформації для надання послуг	432
12.3. Технічний аналіз фінансових ринків і використання отриманої інформації для надання послуг	438
Питання для самоконтролю	443
Література	444

Розділ 13. РИЗИКИ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ І МЕХАНІЗМИ

ЇХ ЗМЕНШЕННЯ	446
13.1. Чинники невизначеності на ринках фінансових послуг і основні види ризиків	446
13.2. Основні ризики операцій і послуг запозичення та їх управління	451
13.3. Валютні ризики і управління ними	471
13.4. Управління ризиками відсоткових ставок	487
Питання для самоконтролю	494
Контрольні завдання	495
Література	497

Розділ 14. ФІНАНСОВІ КРАХИ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ, ЇХ ПРОГНОЗУВАННЯ І ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ

ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	499
14.1. Основні передумови виникнення фінансових криз	499
14.2. Основні чинники виникнення фінансових криз на фінансових ринках та їх наслідки	501
14.3. Вплив кризи в банківській системі США на світовий фінансовий ринок	506
14.4. Взаємозалежність стану економік країн світу та фінансових ринків	511
14.5. Методи аналізу та прогнозування фінансових ринків та їх критична оцінка	518
14.6. Напрями розвитку методів прогнозування критичних подій на фінансових ринках	522
14.7. Співпраця урядів та центробанків щодо переборювання світової фінансової кризи 2008–2010 рр.	522
14.8. Вплив світової фінансової кризи на фінансовий ринок України та основні її наслідки	524
Питання для самоконтролю	526
Література	527

Даний посібник слугує навігатором (орієнтиром) для тих, хто цікавиться напрямками й інструментами надання фінансових послуг. Він буде корисним для студентів, викладачів і практиків у сфері надання і споживання фінансових послуг. При написанні цього посібника перед автором існували відповідні проблеми, так як на сьогодні різними фінансовими установами та організаціями надаються тисячі різноманітних фінансових послуг за допомогою багатьох фінансових інструментів. Наприклад, тільки за допомогою платіжної системи SWIFT банки можуть надавати більше, ніж сотню фінансових послуг. Отже, фізично неможливо охопити всю різноманітність цих послуг, тому увагу приділено найтипівішим фінансовим інструментам, а також послугам, що надаються в Україні. Стисло приділена увага послугам та інструментам, що розвиваються у світовій фінансовій системі. Теоретичну основу навчальної дисципліни складають сучасні економічні теорії та концепції фінансів, фінансового менеджменту, інвестиційного менеджменту, аналітичних досліджень і теорії ризиків, світовий досвід з теорії і практики надання фінансових послуг, розробки видатних вчених і практиків провідних країн світу, які максимально адаптовані до реальних умов національної економіки.

Автор дякує рецензентам — докторам економічних наук, професорам В. І. Пилу, А. Ф. Гончару, І. І. Дахну за надані поради щодо змісту цього посібника.

ПОНЯТТЯ “РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ” ТА “ФІНАНСОВА ПОСЛУГА”. ОСНОВНІ УЧАСНИКИ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1.1. Поняття “фінансова послуга” і види фінансових послуг

На сьогодні у світовій практиці існує розбіжності тлумачення, як і все у фінансовій сфері, поняття “фінансова послуга” і “фінансова операція”, “фінансовий ринок” і “ринок фінансових послуг”.

У законодавстві країн англomовного права (Велика Британія, США) відсутнє чітке тлумачення і розмежування поняття “фінансова послуга” і “фінансова операція”, але зазначено, що сфера надання фінансових послуг належить фінансовим посередникам — банківським установам, страховим компаніям і пенсійним фондам, інвестиційним компаніям і фондам та іншим фінансовим посередникам, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг. У деяких країнах Європейського Співтовариства (ЄС) термін “фінансова операція” вживається для надання платежів і розрахунків, а “фінансова послуга” — до діяльності банків і небанківських установ.

В українському законодавстві теж немає чіткого розмежування даних понять. Так, при розгляді діяльності банківських установ вживається термін “фінансова операція”, і водночас застосовується термін “фінансова послуга”. Отже, відповідно до Закону України “Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг” (надалі — Закон): “фінансові послуги — операції з фінансовими активами, які здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок або за рахунок даних осіб, а в випадках, передбачених законодавством, — і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів” (розд. I, ст. 1). Тобто йдеться не про окрему операцію, а про дві або більше операцій, тому поняття “фінансова послуга” має більш широкий зміст, ніж “фінансова операція”. Коли клієнт звертається до фінансової установи, щоб здійснити переказ або видачу грошей, надати йому кредит, здійснити конвертацію валюти, купити чи

продати цінні папери або з іншим проханням, то він отримує від даної установи відповідну послугу, яка реалізується працівниками цієї установи шляхом послідовних відповідних операцій. Послуга також може бути реалізована і через отримання відповідного фінансового продукту — страхового полісу, свідоцтва тощо, але теж через послідовність операцій менеджерів.

Ми бачимо, що тут важливе значення має також і те, хто здійснює відповідні дії для виконання прохання клієнта — банківські клерки, які здійснюють відповідні і необхідні операції для його виконання, і клієнт, який звернувся за відповідною послугою і якого цікавить кінцевий результат від даного звернення — здійснення платежів і розрахунків, отримання кредиту або відкриття депозиту, здійснення хеджування ризиків та ін.

Із Закону випливає поділення послуг на “дилерські”, коли фінансові установи надають послуги за власний рахунок, і “брокерські”, коли вона надається за рахунок інших осіб і в інтересах даних осіб. Але послуги можуть надаватися і за рахунок залучених від інших осіб фінансових ресурсів, наприклад за рахунок депозитних коштів вкладників у банках. Логічним буде твердження відповідно до Закону (розд. I, ст. 1), що “ринки фінансових послуг — сфера діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання і споживання визначених фінансових послуг.

До ринків фінансових послуг відносяться професійні послуги на ринках банківських послуг, страхових послуг, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами і інших видів ринків, які забезпечують оборот фінансових активів”. Фінансовими вважаються такі послуги: 1) випуск платіжних документів, платіжних карток, подорожних чеків і/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків; 2) довічне управління фінансовими активами; 3) діяльність з обміну (конвертації) валют; 4) залучення фінансових активів із зобов’язанням відносно наступного їх повернення; 5) фінансовий лізинг; 6) надання коштів у борг, в тому числі і на умовах фінансового кредиту; 7) надання гарантій і поручительств; 8) послуги у сфері страхування і накопичувального пенсійного забезпечення; 9) торгівля цінними паперами; 10) факторинг; 11) переказ грошей; 12) інші операції, що відповідають визначенню “фінансова послуга”.

Це не повний перелік послуг, які належать до фінансових. На сьогодні фінансові установи — банки, страхові компанії, інвестиційні компанії та інші фінансові установи надають десятки, а то й сотні фі-

нансових послуг своїм клієнтам. Це платіжно-розрахункові, кредитні, валютні та інші послуги.

Одним з основних критеріїв для визнання послуги фінансовою є те, що операції здійснюються з фінансовими активами, і дані операції забезпечують їх оборот. Не буде вважатися фінансовою послугою операції з нерухомістю, або фінансові консультації. Але іпотечний кредит, наданий під заставу даної нерухомості, буде вважатися фінансовою послугою.

Одним із критеріїв для визначення терміна зазначено збереження вартості фінансових активів і/або отримання прибутку. Але, насамперед, це відноситься до інвестиційного критерію, мета якого якраз і є отримання прибутку і збереження реальної вартості активів. У той самий час фінансові посередники з клієнтів стягують комісійні, які вважаються доходом від операційної і фінансової діяльності. Але вони без прохання клієнта не забезпечують зберігання реальної вартості активів. Тому такі послуги пов'язані або зі страхуванням від фінансових ризиків, або з їх хеджуванням.

У ст. 1 Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” від 28.11.2002 р. № 249-IV відповідно до міжнародних нормам дається визначення фінансової операції, що пов'язана зі здійсненням або забезпеченням здійснення платежу суб'єктом фінансового моніторингу, тобто особи, фінансова діяльність якої контролюється відповідними органами. Учасниками ринків фінансових послуг в Україні є юридичні і фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, які відповідно до Закону України мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг на території України, і споживачі даних послуг, такі як юридичні особи, фізичні особи, уряди, іноземці (нерезиденти).

Фінансові послуги в Україні відповідно до Закону можуть надаватися фінансовими установами, а також, якщо це передбачено Законом, фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності. Тобто суб'єкти підприємницької діяльності для отримання права надання фінансових послуг повинні укласти відповідну угоду з фінансовою установою, яка має на ці види послуг ліцензію. *Фінансові установи* — це юридичні особи, які мають право відповідно із законодавством надавати одну або декілька фінансових послуг, і внесені у відповідний державний реєстр у порядку, який встановлений Законом України. Наприклад, банки повинні мати ліцензії і